

A FRANCIAORSZÁG KELETI POLITIKÁJÁNAK TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ LEVÉLTÁRI IRATOK KUTATÁSÁNAK MÓDSZERTANI KÉRDÉSEI

Bevezetés és kitekintés

A francia külügyi hivatal megszervezése a középkor végén kezdődött:¹ először 1509-ben Bécsben, majd 1521-ben Londonban nyílt meg az első francia nagykövetség. IV. Henrik Louis de Revol személyében nevezte ki az első francia külügyminisztert, aki 1589. január 1. és 1594. szeptember 17. között töltötte be hivatalát.² A magyar–francia kapcsolatok is a középkor időszakába nyúlnak vissza. A francia származású II. Szilveszter (Gerbert d’Aurillac) adta a koronát Szent István királynak, III. Istvánnak VII. Lajos francia király volt a keresztapja, és III. Béla király két alkalommal is a francia arisztokrácia soraiból választott magának feleséget. A 12. században érkeztek a Magyar Királyság területére a francia premontrei szerzetesrend képviselői, akik a francia kultúra első „követeivé” váltak. A francia kapcsolat erősödését mutatja, hogy a magyarországi ciszterci rend is ekkor erősödött meg III. Béla francia származású feleségének, Châtillon Annának köszönhetően. A történelem során azonban a két ország kapcsolatai egészen az 1992-es barátsági szerződés megkötéséig³ nem jutottak arra a szintre, hogy szövetségi kapcsolat alakuljon ki közöttük. A Rákóczi-szabadságharc rövid időszakát leszámítva (II. Rákóczi Ferenc a felesége nagynénje révén rokoni kapcsolatba került XIV. Lajossal), a két ország lényegében ellentétes oldalon állt a nagy európai hatalmi-diplomáciai játszmákban, és az első francia államfői látogatásra is csak 1867-ben kerül sor, amikor III. Napóleon találkozott Ferenc Józseffel. Ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a francia kultúra milyen hatást gyakorolt Magyarországra a 18–19. században, illetve arról, hogyan hatott a felvilágosodás a magyar polgári fejlődésre. Az első világháború utáni békerendezés, a francia diplomáciának abban játszott, a magyarok érdekeit sértő szerepe, majd a második világháború utáni helyzet és a hidegháború azonban nem segítette a két nemzet közötti ellentmondásos helyzet feloldását.

¹ *Histoire de la diplomatie française.* (Présentation de Dominique de Villepin.) Perrin, 2005, 1050.

² Lucien Bély – Laurent Theis – Georges-Henri Soutou – Maurice Vaïsse (szerk.): *Dictionnaire des ministres des Affaires étrangères.* Fayard, 2005, 3–5.

³ Franciaország az összes volt szocialista országgal barátsági és együttműködési szerződést kötött a kilencvenes évek elején.

Az 1944–1947-es rövid időszak után, amikor a francia külpolitika igyekezett felülvizsgálni az addigi irányvonalat,⁴ a hidegháború realitásai határozták meg a frankofón és a kelet-közép-európai világ kapcsolatát, ami a „klasszikus” hidegháború után sajátos formában megmaradt, és egyfajta alternatív lehetőséget jelentett a nyugati kapcsolatok megtartása tekintetében.⁵ Párizsban az első komolyabb számvetést 1952-ben végezték el a kelet-európai országokban szolgálatot teljesítő misszióvezetők értekezletén. A követi konferencia megszervezése közvetlen összefüggésben volt a németkérdéssel és Sztálin politikájával. A követi konferenciára való felkészülést szolgáló elemzési szempontok jól mutatják, hogy a francia diplomácia igyekezett összegyűjteni a térségre vonatkozó legfontosabb információkat. A követi konferenciák dokumentációja elsődleges forrásbázisként szolgálhat számmunkra ahhoz, hogy megértsük azokat a szempontokat, amelyek alapján térségünk eseményeit az itt szolgálatot teljesítő francia nagykövetek értékelték.⁶

Az 1963 és 1968 közötti de Gaulle-i keleti nyitási politika az általános francia Európa-politikába illeszkedett, és Pompidou alatt is folytatódott a helsinki folyamattal. A helsinki záróokmány aláírásával az európai államok és a szuperhatalmak kapcsolatai a hidegháború logikája mentén új alapokra helyeződtek. Vezető magyar politikus az enyhülés időszakában, 1978-ban járt először hivatalos látogatáson Párizsban. Az országot akkor már 22 éve vezető Kádár János első titkár hivatalos programja mellett találkozott az ellenzék vezetőjével, François Mitterrand-al is. Francia államfő 1867 után csak 1982-ben látogatott Magyarországra. A két vezető között sajátos viszony alakult ki, ami közvetlen hatással volt a két ország kapcsolataira is. Ebből a szempontból nézve ugyancsak fontos az Antall József és François Mitterrand közötti együttműködés (1990–1993), amely két egyenrangú, demokratikusan megválasztott vezető érezhetően kölcsönös tiszteletén alapult. Göncz Árpád és François Mitterrand kapcsolatában a közvetlenséget és a baráti hangnemet érdemes kihangsúlyozni. Ez utóbbit – számos tárgyalási jegyzőkönyv áttekintése után – mindenféleképpen ki kell emelnünk.

1979 után a nemzetközi feszültség kiéleződése ismét a kelet–nyugati együttműködés ellen hatott, miközben 1981 és 1985 között a magyar diplomácia addig nem tapasztalt relatív mozgásteret „szerzett” magának, s ebben a „francia kapcsolatnak” sajátos szerep jutott. Ez a tendencia még inkább felerősödött 1985 után, Gorbacsov pártfőtitkár hatalomra jutásával – akinek első nyugat-európai útja Párizsba vezetett –, majd 1988 után a francia külpolitika újrafogalmazta igényét arra, hogy térségünkben stabil pozíciókat szerezzen. Ez az időszak a mitterrandi külpolitika utolsó

---

⁴ A teljes szakirodalmat nem kívánjuk felsorolni, ehhez segítséget jelent Kecskés D. Gusztáv: *Magyar–francia kapcsolatok, 1945–1990. Források*. Budapest, 2013. A kötetben közölt 1. számú dokumentum (149–158.) jól mutatja, hogy a francia diplomácia igyekezett felülbírálni a korábbi vonalvezetést, bár a hidegháborús feszültséget előre nem láthatták.

⁵ Gergely Fejérdy: *L'Europe francophone et la Hongrie au début de la Guerre Froide. Les relations diplomatiques et culturelles entre les pays francophones de l'Europe occidentale et la Hongrie de 1944 à 1956*. Paris, 2014, 607.

szakaszába vezet el bennünket, és a V4-országok euroatlanti integrációjának elindulásával, Mitterrand második elnöki időszakának befejeződésével zárul. Ennek a korszaknak a folytatását jelentette Jacques Chirac Kelet-Európa-politikája, amelynek egyik legfontosabb elemét a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésének igénye, továbbá a V4-ek és Szlovénia 2004-es euroatlanti integrációjának kiteljesedése jelentette, ami történelmi szempontból korszakhatárként értékelhető.⁷

Dolgozatunkkal elsődleges célunk az, hogy bemutassuk azt a komplex forrásbázist, amelyre alapozva mértéktartó értékelést lehet megfogalmazni a francia külpolitikáról. Igyekszünk számba venni a francia külpolitika főbb jellegzetességeit, a politikai-kulturális és a történelmi sajátosságokat, valamint a földrajzi tényezőket.⁸ Fontos hangsúlyoznunk, hogy kutatásaink során a 20. század második felére koncentráltunk, és az V. Köztársaság és Kelet-Európa kapcsolatait vizsgáltuk.⁹ A franciaországi kutatásokat a Hungarika-feltárások keretében értelmezzük,¹⁰ azokat a történész-levéltáros kutató szemszögén keresztül értékeljük, és hangsúlyozottan a politikai és a diplomáciai kapcsolatok történetére vonatkozó legfontosabb forrástípusok bemutatására törekszünk.¹¹

A szakirodalom és a publikált levéltári források

A francia elnökök külpolitikájával kapcsolatban jelentős szakirodalom áll a kutatók rendelkezésére.¹² Sajnálatos módon a francia keleti politikát illetően azonban viszonylag szerény francia nyelvű szakirodalommal találkozhatunk, így ennek a területnek a feltárása további alap kutatásokat tesz szükségessé. Általánosságban megállapítható, hogy a francia külpolitikát Kelet-Európa irányába alapvetően az alábbi szempontok határozták meg: 1) Franciaország és a németkérdés, vagyis az NSZK/Németország viszonya a kelet-közép-európai országokhoz. Ezt a politikát

⁶ A későbbiekben többször (pl. 1963-ban, 1968-ban, 1976-ban, 1980-ban, 1988-ban, majd 1991-ben kétszer, egyszer a németekkel közösen) tartottak nagyköveti konferenciát a Kelet-Európában diplomáciai szolgálatot teljesítő misszióvezetők számára.

⁷ Christopher Pichonnier: *La France et la Hongrie (1989–2004)*. Thèse de doctorat en Histoire contemporaine. Sous la direction des professeurs Bernard Lachaise et István Majoros. Bordeaux, 2017. Kézirat.

⁸ Franciaország külpolitikájának megértéséhez először a francia geopolitikai gondolkodást kell megismernünk, vagyis azt, ami a földrajzi teret (*espace*) és a politikát (*politique*) összekapcsolta. Napjainkban ennek Yves Lacoste a legfontosabb képviselője. Magyar nyelven ezzel kapcsolatban lásd Csizmadia Sándor – Molnár Gusztáv – Pataki Gábor Zsolt (szerk.): *Geopolitikai szöveggyűjtemény*. III. *Francia geopolitikai iskola*. Budapest, 1999, 351–535.

⁹ Garadnai Zoltán: Franciaország és a keleti biztonság. A magyar–francia kapcsolatok változásai (1981–1995). Klebelsberg Kunó ösztöndíj, Kutatási beszámoló, 2016. Kézirat. In: *Hungarika gyűjtemény*, MNL OL HJ – 00269, 80.

¹⁰ Fazekas István: Mi a hungarika? A magyar vonatkozású levéltári iratok, különös tekintettel a hajdani Monarchiára. *Levéltári Szemle*, 2013. 3. sz. 5–23.

¹¹ Ezzel kapcsolatban lásd Garadnai Zoltán: A magyarországi rendszerváltozás dokumentumai a francia Külügyminisztérium levéltárában. *Levéltári Szemle*, 2009. 1. sz. 3–12.

francia részről mindig figyelemmel kísérték, és a levéltári források alapján úgy értékeljük, hogy a látszat ellenére szorosabb volt a két ország közötti összhang, mint ahogy a nyilvánosság erről tudhatott. 2) A térség és a Szovjetunió (Oroszország) kapcsolata, illetve a francia–orosz kapcsolatok, amelyek hivatalos formában 1717-ben kezdődtek Nagy Péter franciaországi utazásával. 3) A régió és a többi nyugat-európai ország kapcsolata, különös tekintettel az Amerikai Egyesült Államok kelet-európai politikájára.

Ennek a bonyolult, több reláció együttes vizsgálatával értelmezhető kapcsolatrendszernek az áttekintéséhez először a szakirodalom lehető legteljesebb feltárását kell elvégezni. Franciaországban a francia történészek munkái mellett nagy súlyt helyeznek arra, hogy a francia diplomáciával foglalkozó nemzetközi szakirodalmat (elsődlegesen az angolszászt és a németet) lefordítsák. Ez beleilleszkedik abba a tudományos együttműködésbe, amely 1963 után szervezett formában alakult ki az érintett országok között. Egy-egy elnök külpolitikájának feldolgozására számosan és többféle módszertani szempontból vállalkoztak/vállalkoznak. A történeti szakirodalom mellett a politológia, a közgazdaságtudomány és a jog területei jelenthetnek olyan szempontokat, amelyeket az elemzésünk során figyelembe kell vennünk, vagyis a multidiszciplináris elemzési mód a nemzetközi kapcsolatok történetének értelmezéséhez elengedhetetlenül szükséges.¹³ Sajnos a Franciaország külpolitikájára vonatkozó magyar nyelvű történeti szakirodalom meglehetősen hiányos, a hetvenes-nyolcvanas évek megértéséhez még alap kutatásokat kell elvégezni. A párizsi magyar nagykövetségi jelentésekre alapozó szintézis sem teszi lehetővé a francia külpolitika megértését.¹⁴ Ebben az esetben ugyanis nem a francia diplomácia elemzéséről, hanem csak a francia diplomácia magyar szemszögű értelmezéséről beszélhetünk, ami inkább a magyar diplomácia franciafóbiáját tükrözi, és nem ad számunkra valós képet a francia külpolitika összetevőiről.

A francia elnökök visszaemlékezései, beszédei, illetve a francia politikusok emlékiratai szintén fontos forrásbázist jelentenek. Ugyancsak jelentősek a francia diplomaták írott és szóbeli visszaemlékezései. Az utóbbiakat 1981-től szervezett formában gyűjtik, és a visszaemlékezéseket írott formában is rögzítik. Ezek a források – a forráskritikai szempontok figyelembevételével – jelentősen segítik a kutatókat abban, hogy a közel és a régmúlt eseményeit emberi oldalról is megközelítsék, ráadásul az elnökök szinte minden megnyilvánulását rögzítették, arról feljegyzést készítettek. Mitterrand időszakában Pierre Favier és Michel Martin-Roland

---

¹² Lásd uő: *Franciaország keleti nyitási politikája és a magyar–francia kapcsolatok története*. Budapest, 2013, 337–354.; az 1944–1990 közötti korszak tanulmányozásához alapvető fontosságú Kecskés D.: *Magyar–francia kapcsolatok...* 777–808.

¹³ A francia nyelvű tudományos folyóiratok közül az alábbiakat kell kiemelni: *Revue d'histoire diplomatique*, *Annuaire français de relations internationales*, *Relations internationales et stratégiques*, *Ramsès*, *Politiques étrangères*, *Relations internationales*, *Politique internationale*.

¹⁴ Lásd Garadnai Zoltán recenzióját Kecskés D. Gusztáv 2013-ban megjelent, fentebb már említett művére. *Századok*, 2015. 5. sz. 1309–1311.

újságírók az Elysée-palota „hivatalos” újságírói voltak, és közvetlenül részt vettek az események dokumentálásában, az elnöki döntések kommunikálásában. Hangsúlyozni kell, hogy pl. Charles de Gaulle az emlékiratai révén egyrészt saját maga ad betekintést politikai gondolkodásába, másrészt a *Discours et Messages*, illetve a *Lettre, Notes, Carnets* kötetei a beszédeit, üzeneteit és sajtókonferenciáinak szövegeit tartalmazzák, míg Mitterrand a hatalomra jutása előtt – egyedülként a francia elnökök sorában – több mint tíz kötetet publikált, amelyekben összefoglalta politikai hitvallását.

Franciaországban a diplomáciatörténet-írásnak komoly hagyományai vannak, és a Francia Külügyminisztérium új levéltári épületében (*La Courneuve*) intenzív szakmai feldolgozó munka és forráskiadás zajlik történészek és levéltárosok együttműködésével. A *Documents Diplomatiques Français* (DDF) kötetei a francia diplomácia megértéséhez elengedhetetlenül fontos publikált forrásbázist jelentenek. Az 1945 utáni korszakra az 1944–1954-es sorozat 1949-ig megjelent kötetei, illetve az 1954-től induló újabb sorozat (jelenleg 1972-nél tartanak) számít alapvető forrásnak a francia külpolitikával foglalkozó kutatók számára. A kötetek értelemszerűen nemcsak a Kelet-Európára vonatkozó forrásokat közlik, hanem tematikus rendben haladnak az általános nemzetközi kérdésektől és a multilaterális diplomáciától a Kelet–Nyugat viszonyán keresztül Franciaország nemzetközi kapcsolatainak összességéhez, az egyes földrajzi területek sorrendjében (Európa, Ázsia, Közel-Kelet, Távol-Kelet, Amerika, Ausztrália). A szisztematikusan közölt források lehetőséget adnak arra, hogy a francia külpolitikáról, Franciaország nemzetközi szerepvállalásáról mértéktartó véleményt formálhassunk.

Ehhez a sorozathoz kapcsolódnak és szintén alapvető forrásbázist jelentenek az *Annuaire Diplomatique et Consulaire* kötetei. Ez utóbbiak az archontológia szempontjából fontosak, mivel segítségükkel a francia nagykövetek szakmai életútját nyomon lehet követni, és bár a nagyköveti kinevezésekre vonatkozó döntések okait (legalábbis az 1945 utáni időszakra vonatkozóan) ebből nem tudhatjuk meg, arra ráirányítják a figyelmet, hogy a karrierdiplomaták – az egyes, egymástól eltérő politikai irányultságú elnökök és kormányok alatt is – elsődlegesen Franciaország érdekeit képviselték/képviselik.¹⁵

A francia külpolitika szereplői, a döntéshozatali szintek és a levéltári források

Franciaország nemzetközi kapcsolatainak számos résztvevőjét kell figyelembe venni akkor, ha teljes képet kívánunk kapni a nemzetközi kapcsolatokról, és azon belül a diplomácia minden szereplőjéről.¹⁶ A hatvanas évek óta a nemzetközi kap-

¹⁵ Lásd Jean Baillou: *Les affaires étrangères et le corps diplomatique français*. Tome I–II. Paris, 1984, 1018. A második kötet 1870-től a nyolcvanas évek elejéig foglalja össze a Quai d’Orsay hivataltörténetét.

¹⁶ Lásd Robert Frank (szerk.) *Pour l’histoire des relations internationales*. Paris, 2012, 756.

csolatok szereplői megsokszorozódtak, és a hagyományos állami szereplők mellett újak (pl. városok, régiók, vállalatok, nem kormányzati szervezetek) jelentek meg, de nem feledkezhetünk meg a diplomáciai újságírókról sem, akik kötetlenebb formában tudtak nemzetközi tevékenységet végezni, és sokszor hatással voltak a francia diplomáciai döntéshozókra is. Dolgozatunkban elsődlegesen a hagyományos szereplők számbavételére vállalkozunk.¹⁷

Az V. Köztársaság alatt a francia külpolitikát az 1958-as alkotmány értelmében az *Élysée-palota*, vagyis a mindenkori elnök személye határozza meg, amit a *domaine réservé* fogalmával lehet kifejezni. Ez eredetileg az algériai ügyekre vonatkozott, de 1959-ben Bordeaux-ban Jacques Chaban-Delmas az elnöki feladatkörök (*secteur présidentiel*) kiterjesztését javasolta, s ettől kezdve a *domaine réservé* azt a területet jelenti, amely teljesen az elnök hatáskörébe tartozik (pl. az afrikai ügyek,¹⁸ a külpolitika és a védelmi ügyek). Ez egészül ki a *domaine surveillé* területtel, amelyet az elnök a mindenkori miniszterelnökkel közösen felügyel (gazdasági- és pénzügyek), illetve a *domaine délégué*, amely alacsonyabb (az elnök által leadott) szintet jelent. Természetesen az elnök munkáját egy adminisztráció, (*maison du Président*) segíti.¹⁹ Ezek közül az első szereplő a főtitkár²⁰ (*Secrétaire général*), aki az Elnöki Főtitkárság vezetőjeként a politikai-adminisztrációs kérdésekkel foglalkozik, és az elnök után a második embert jelenti a hierarchiában. Munkáját technikai tanácsadók (*conseillers techniques*) segítik, akik diplomáciai, gazdasági, pénzügyi, szociális és oktatási ügyekkel foglalkoznak és a szakterületeikre vonatkozóan feljegyzéseket (*Note pour le Président de la République*) készítenek. A főtitkár mellett a hadsereg által delegált parancsnok (*état-major particulier*) intézi a katonai kérdéseket

Az elnök mellett a diplomáciai csapat (*cellule diplomatique*) foglalkozik a diplomáciai kérdésekkel egy diplomáciai tanácsadó (*conseiller diplomatique*) vezetésével, aki a főtitkár mellett a külügyminiszterrel együtt intézi a nemzetközi ügyeket. Feladata nagyrészt adminisztrációs, de személye abból a szempontból fontos, hogy ő válogatja ki azokat a jelentéseket, táviratokat, amelyek az elnök asztalára kerülnek, és azokból ő készíti összefoglalókat.²¹ De Gaulle és Pompidou alatt a diplomáciai csapat mindvégig a háttérbe húzódva végezte a reá bízott és jól körülhatárolt

¹⁷ Marie-Christine Kessler: *La politique étrangère de la France. Acteurs et processus*. Paris, 1999, 21–37.

¹⁸ De Gaulle, Pompidou és Valéry Giscard d'Estaing alatt afrikai ügyekkel egy titkár foglalkozott Jacques Foccart személyében, akit *Monsieur Afrique*-nak is neveztek.

¹⁹ Az elnök környezetét (*entourage*) is fontos figyelembe venni. De Gaulle esetében az elnöki csapat katonákból, illetve a Szabad Franciaország egykori tagjaiból, vagyis De Gaulle közvetlen bizalmi embereiből állt. Az elnöki adminisztrációba nem vettek fel gyakornokokat, katonai fegyelemmel működött, és hölgyek sem dolgozhattak De Gaulle közvetlen környezetében.

²⁰ A főtitkárok szinte kivétel nélkül karrierdiplomaták, Mitterrand volt az első, aki Pierre Bérégovoy személyében politikust nevezett ki a főtitkári posztra.

²¹ A Quai d'Orsay által előállított nagy mennyiségű diplomáciai anyagból egy-két oldalas összefoglalókat készít. Lásd Garadnai Zoltán: *Iratok a magyar–francia kapcsolatok történetéhez (1963–1968)*. Budapest, 2008, 67. számú dokumentum, 225.

adminisztratív feladatokat. D'Estaing elnöksége alatt a diplomáciai tanácsadók (Gabriel Robin és Jean François-Poncet) nagyon aktívan tevékenykedtek, és érdemi hatással voltak az elnök külpolitikájára. 1981 után a helyzet megváltozott, Mitterrand kézi vezérléssel irányította a külpolitikát, és gyakran egy feladatot több, eltérő szakterülettel foglalkozó tanácsadónak is kiadott, illetve azok csak egy-egy részfeladatot végeztek el az elnök számára. Mitterrand alatt az elnöki adminisztráció működése (*entourage*) bonyolultabbá, ügyintézési szempontból nézve átláthatatlanná vált. Elsősorban a tisztviselők és az elnök személyes viszonyát kell figyelembe vennünk a diplomáciai döntéshozatal megértéséhez. A hagyományos struktúra mellett új szereplőként jelent meg az ún. *sherpa* Jacques Attali személyében, aki a nemzetközi találkozók előkészítésével foglalkozott. Az elnöki levéltárakban található feljegyzések, összefoglalók, tárgyalási jegyzőkönyvek gyakorlatilag teljes betekintést nyújtanak a kutató számára a francia elnök(ök) gondolkodásába, a körülöttük dolgozó tanácsadók munkájába, így elsődleges forrásbázisként használhatók. Láthatjuk, hogy a geopolitikai realitások mellett egy-egy elnöki ciklus idején (*septennat*) a francia külpolitika iránya eltérő lehetett, a hangsúlyok változhattak, azokat szubjektív tényezők (vagyis az elnöki csapat tagjai) is befolyásolták, és ezért vezet(het) minket tévútra, ha a kelet-európai országok irányába kifejtett francia diplomáciai tevékenységet kiszakítjuk a francia külpolitika általános nemzetközi kontextusából. Ennek pregnáns példája pl. a François Mitterrand két elnöki ciklusa közötti eltérés, amikor 1988-tól egy intenzív keleti nyitási politika zajlott, de láthatjuk, hogy De Gaulle és Pompidou keleti politikája is eltért egymástól. De Gaulle realista-pragmatista alapon viszonyult a kommunista országokhoz, az őt követő Pompidou elnök jobban figyelembe vette az ideológiai korlátokat, miközben D'Estaing alatt a hangsúly az európai integrációra és az afrikai politikára helyeződött.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy az elnöki levéltárak (*Archives Présidentielles*) elsődleges forrásbázist jelentenek, és az engedélyek megszerzése után lehetőségünk van arra, hogy a Chirac elnöki ciklusának végéig (2007) keletkezett dokumentumokat kutathassuk.²² A lényegyet tekintve a mindenkori elnök és csapata, a közvetlen bizalmi ember és a tanácsadók feladata a külpolitikai koncepció megfogalmazása, egy-egy régió és ország irányába kifejtett diplomáciai tevékenység súlypontjainak meghatározása és a nemzetközi kommunikáció. Ezekre vonatkozó levéltári források az ún. *Cellule Diplomatique*-ban és a tanácsadók levéltári anyagában találhatóak. Érdemes a kutatást a *Cellule Diplomatique*-al kezdeni, mivel az ott található elnöki dossziékban (*Dossier du Président*) lelhetők fel az elnök részére készített feljegyzések (*Note pour le Président de la République*), amelyeken gyakran az elnök megjegyzése, utasítása (maximum egy-két mondatban) is olvasható. Ez alapvető forrásbázist jelent egy-egy reláció megértéséhez, és a „külpolitika-csinálás” legbelsőbb köreibé

²² Az elnöki levéltárak a francia forradalomtól napjainkig terjedő ún. 5/AG, sorozatban találhatóak, ez Franciaország vezetőinek a levéltári iratait tartalmazza.

enged bepillantást még úgy is, hogy bizonyos anyagok állambiztonsági vagy személyi adatok védelme okán nem kutathatók. Ezen a vezetői szinten születtek tehát a stratégiai döntések, láthatjuk a folyamatokat, elolvashatjuk a tárgyalásokról készült szó szerinti jegyzőkönyveket vagy összefoglalókat (*compte-rendu*).

Az elnöki adminisztráció munkája ugyanakkor nem vonatkoztatható el a belpolitikától, a miniszterelnök tevékenységétől. De Gaulle idején a miniszterelnök feladata elsődlegesen a belpolitikára és a nemzetközi gazdasági kapcsolatokra korlátozódott, de a feladatok és hatáskörök értelemszerűen változtak, a bel- és külpolitika ezen a területen is összemosódott.²³ Franciaországban a mindenkori miniszterelnök az 1959. január 7-ei rendelkezés értelmében részt vesz a nemzetközi kapcsolatokban, a védelmi politikában; a védelmi tárca és a titkosszolgálatok képviselőivel együtt alkotják a diplomáciai információs hálót, valamint a miniszterelnök vezeti a Miniszterközi Információs Bizottságot. A miniszterelnök jogi értelemben biztosítja az elnök diplomáciájának gyakorlati végrehajtását, és közvetlenül koordinálja a szakminisztériumok munkáját, az európai ügyekkel foglalkozó minisztériumközi bizottságot (SGCI), illetve a védelmi kérdésekkel foglalkozó titkárságot (SGDN). Az elnöki levéltár mellett tehát a *Miniszterelnökség* levéltárát (*Archives des Premiers Ministres*) is szükséges kutatni. Ez általában kiegészíti az elnöki anyagot, bizonyos esetekben (pl. *cohabitation* idején 1986 és 1988, illetve 1993 és 1995 között) ráirányítja figyelmünket az eltérő hatalmi központok közötti rivalizálásra, a kettős diplomáciára. E tekintetben tehát nem hagyhatjuk figyelmen kívül Jacques Chirac és Eduard Balladur levéltári iratait sem, de fontos hangsúlyozni, hogy a belpolitikai konfliktusok ellenére a francia diplomácia döntéshozatali súlypontja továbbra is az Élysée-palota maradt. A harmadik *cohabitation* alatt, 1997 és 2002 között a konzervatív elnök és a szocialista miniszterelnök közötti kapcsolat jóval kiegyensúlyozottabb volt, miközben a miniszterelnök nemzetközi tevékenysége visszafogott maradt.

A miniszterelnök munkáját egyrészt a miniszterelnöki kabinet (*cabinet du Premier Ministre*), másrészt a Kormányzati Főtitkár (*secrétaire général du gouvernement*) segíti. A működésük során keletkezett levéltári iratok szintén a Francia Nemzeti Levéltárban találhatóak, kutatásuk feltételeit ugyancsak a 2008. július 15-ei levéltári törvény szabályozza, és 2002-ig kutathatók. A miniszterelnök ugyanakkor a legérzékenyebb biztonsági kérdésekkel is foglalkozik, így a katonai-biztonsági vonatkozású levéltári anyagok kutatása, a katonai levéltári anyagokhoz hasonlóan, szigorú korlátokhoz kötött.

A francia külpolitika történetével foglalkozó kutatók számára a legértékesebb források a Külügyminisztérium Levéltárában találhatóak. 1945 után a Külügyminisztérium hivatali szerkezete lényegesen megváltozott, és a korábbi egy igazgatósághoz képest már négy, a földrajzi egységeknek megfelelő igazgatóságot szerveztek, ami kiegészült a gazdasági, technikai, pénzügyi, kulturális, adminisztrációs és

---

²³ Kessler: i. m. 39–49.

szociális igazgatósággal, illetve öt szolgálattal: személyi, protokoll, kódfejtő, levéltári, jogi, valamint a nagykövetségek és konzulátusok működését ellenőrző, illetve egy belbiztonsági szolgálattal. A külügyi források tehát kiemelt fontosságúak számunkra. Jean-Baptiste Duroselle diplomáciatörténész szerint ezekről az alábbiakat lehet megállapítani:

1. A külpolitikai dokumentumok széles képet nyújtanak egy ország külpolitikájáról, és annak minden aspektusát (gazdaság, kereskedelem, pénzügy) meg kell vizsgálni.
2. A diplomáciatörténeti források a mindennapi élet kronológiáját is megmutatják a kutatóknak.
3. Ezek a dokumentumok (jelentések, táviratok, stb.) ugyanakkor nem feltétlenül kapcsolják össze a nemzetközi események minden elemét.
4. Ebből következően a diplomáciai források nem mutatják meg a nemzetközi kapcsolatok minden területét, ehhez más levéltárak forrásait és a szakirodalmat is figyelembe kell venni.
4. Nagyon fontos hangsúlyozni azt is, hogy a politika és a külpolitika „csinálói”, résztvevői is szubjektív tényezők.
6. A történelem ok-okozati összefüggései lehetőséget adnak a jövő modellezésére is.²⁴

1958 óta a francia külpolitikát egyaránt jellemzi az állandóság, vagyis az, hogy a mindenkori elnök képviseli és továbbviszi a De Gaulle által megfogalmazott francia külpolitikai érdekeket, illetve a fejlődés, ami az intézményi szerkezetben, valamint az egyes külpolitikát alakító hivatalok belső működésében mutatható ki, és összefüggésben van a nemzetközi kapcsolatok változó körülményeivel, a technikai haladáshoz való alkalmazkodással. A francia külügyminiszterek szerepe és jelentősége kiemelkedő. Ennek komoly hagyományai voltak, de tevékenységüket nem lehet elvonatoztatni attól a francia diplomáciai szolgálattól, amely a leghosszabb történelmi tapasztalattal rendelkezik, és még napjainkban is a második legnagyobb hálózatot jelenti az Amerikai Egyesült Államok diplomáciai szolgálata után.

Az V. Köztársaság idején az elnök mellett a mindenkori külügyminiszter tölt be vezető szerepet a francia külpolitika irányításában. De Gaulle mellett Maurice Couve de Murville (1958 és 1968 között), Mitterrand alatt pedig Roland Dumas személye volt kiemelkedő. Ez jól mutatja, hogy a konzervatív és a baloldali elnök számára egyaránt fontos volt a külügyminiszter személye, és a közöttük meglévő összhang alapvető hatással volt a francia külpolitikai érdekek érvényesítésére. A külügyminiszter szerepe először 1981 és 1986 között változott, amikor – a francia forradalom hagyományait követve – a külügyminiszter (*ministre des Affaires*

---

²⁴ *Documents Diplomatiques Français (DDF) 1954. (21 juillet – 31 Décembre, 1954). Introduction générale, XI–XIII., XV–XVII.*

étrangères) megnevezés külkapcsolati miniszterre (*ministre des Relations extérieures*) változott. A külügyminiszter képviseli a francia államot a nemzetközi kapcsolatokban, nemzetközi tárgyalásokat folytat, felelős a francia Külügyminisztérium működéséért, a sajtókapcsolatokért és a kommunikációért. Politikai értelemben a külügyminiszter a felelőse a francia külpolitikai irányvonalnak, vagyis a külpolitikai stratégiának a diplomáciai gyakorlatban történő megvalósításáért. Ez a magyarázata annak, hogy az V. Köztársaság alatt a külügyminiszterek elsősorban magas rangú, diplomáciai karriert befutott hivatalnokok voltak.²⁵ A Francia Külügyi Levéltárban a külügyminiszterek levéltári iratai rendezettek, a nyolcvanas–kilencvenes évek külügyminiszteri iratai engedéllyel kutathatók. A külügyminiszter irataiban a Külügyminisztérium működésére vonatkozó adminisztratív iratok mellett természetesen a francia külpolitika egészére vonatkozóan találhatunk forrásokat, amelyek kiegészülnek a bilaterális és a multilaterális forrásokkal, illetve a szakminisztériumi és a titkosszolgálati iratokkal. A gyűjtemény legfontosabb része az országokra (ABC-rendben) vonatkozó gyűjtemény, amely a politikai-gazdasági és kulturális kapcsolatok szerint tartalmazza a bilaterális viszonyra vonatkozó forrásokat, a külügyminiszteri tárgyalások dokumentációját, a diplomáciai üzeneteket (*messages*). A külügyminiszteri iratokban van a követi konferenciák előkészítő anyaga, itt találhatóak a jegyzőkönyvek és a nagykövetek részére megszabott utasítások, iránymutatók. A külügyminiszter tehát az elnök után a második legfontosabb szereplő a nemzetközi kapcsolatok területén, személye a francia diplomácia tevékenységének megértéséhez nélkülözhetetlen. A Külügyminiszter Kabinetjében (*Cabinet du Ministre*) kutatható források kiegészítik az elnöki adminisztrációban találhatóakat, elsődleges források, és segítségükkel jobban megértjük az ok-okozati összefüggéseket. Nagyon fontos azonban, hogy a személyi kapcsolatokkal, az ellentétekkel és vonzásokkal is tisztában legyünk, ami az elnök és külügyminisztere közötti kapcsolatokat is befolyásolhatta.

A nagykövetek (*ambassadeurs*) és a diplomaták (*corps diplomatique*) szerepe a diplomáciai munka megértése szempontjából szintén jelentős. Egy-egy nagykövet személyes véleménye, a fogadó országhoz való viszonya, az arról készített jelentései, összefoglalói alapvető források az adott ország bel- és külpolitikai viszonyainak megértéséhez. A nagykövetek feladata összetett: egyrészt a nagykövetség mindennapi munkáját és a Központtal való kapcsolatot intézik, másrészt a fogadó országban kapcsolatot tartanak a politikai, a társadalmi-kulturális és gazdasági élet szereplőivel, továbbá minden megengedhető eszközzel információt gyűjtenek. A francia diplomácia sajátossága, hogy a nagykövet autonóm szereplőként, teljes felelősséggel végzi a munkáját, koordinálja a nagykövetség tevékenységét és tartja a kapcsolatot a fogadó ország képviselőivel. Munkájáról rendszeresen beszámol, s az így készült feljegyzések (*notes*) alapvető forrást jelentenek a kutató számára.²⁶

²⁵ Kessler: i. m. 78–88.

²⁶ Uo. 111–120.

A nagykövet működése során keletkezett források a Francia Külügyminisztérium központi levéltárában (*La Courneuve*), illetve a nagykövetségek és konzulátusok levéltárában (*Nantes*) találhatóak, így a két intézmény levéltári iratai kiegészítik egymást. A Nantes-i Levéltárban (*Centre des Archives Diplomatiques de Nantes*) a nagykövetségek levéltári iratai vannak elhelyezve. A rendszerváltozás időszakáig a francia diplomáciai struktúrában a legnagyobb presztízse a washingtoni és a londoni nagykövetségnek volt, de Kelet-Közép-Európa szemszögéből a moszkvai és a bonni nagykövetség szerepe is kiemelkedő. A moszkvai francia nagykövetség levéltára nemcsak a szovjetunióbeli (és oroszországi) események elemzése, hanem a szatellit-államok bel- és külpolitikai folyamatainak megértése szempontjából is kiemelkedő forrásbázist jelent, mivel a francia diplomácia az orosz kapcsolatot hagyományosan kiemelten kezelte, és oroszbarátságát nem változtatta meg az a tény sem, hogy az oroszok 1917-ben és 1939-ben egyaránt a francia érdekekkel szembeni politikát folytattak.²⁷ A bonni nagykövetség szerepe különleges volt, a presztízse folyamatosan növekedett, és az ottani nagykövet ügyköre kiegészült a németkérdés feladataival, a francia katonai megszállás ügyeivel, a német politika, és azon belül az *Ostpolitique* szoros nyomon követésével.²⁸ Egy-egy nagykövet működése során a legfontosabb források: 1. táviratok (*télégramme*), amelyek a napi működésről, a diplomaták megbeszéléseiről vallanak. A fontosabb táviratokat (*circulaire*) tájékoztatás céljából szétküldték a többi diplomáciai misszió vezetőinek, így azokat több országnál meg lehet találni. 2. Feljegyzések (*notes, fiche*). 3. Tárgyalási jegyzőkönyvek (*compte-rendu*). 4. Nagyköveti végső beszámolók (*rapport de fin de mission*).

A kutató számára szintén fontosak az 1974-ben létrehozott CAP (*Centre d'analyse et prévision*) által készített elemzések. A kutatóközpont feladata, hogy vizsgálja a nemzetközi kapcsolatok változásait, megjósolja a lehetséges eseményeket, folyamatokat és javaslatokat tegyen a külügyi vezetés számára.²⁹ A kutatóközpont külső szakértőket is felkért a folyamatok elemzésére, így a munkatársak között François Fejto, Thomas Schreiber nevével találkozhatunk.³⁰ A 1970-es évek végétől 1992-ig a Kelet-Európára és a kommunista mozgalomra vonatkozó iratokat külön gyűjteményben (*Pays satellites et questions communistes*) helyezték el. Ebben a gyűjteményben a kelet–nyugati kapcsolatok összes területére, a NATO és

²⁷ A moszkvai francia nagykövetség levéltári anyaga a francia–szovjet bilaterális kapcsolatok mellett az összes kelet-középeurópai szocialista ország iratanyagát tartalmazza másolatban. Ezek közül a legfontosabbak a moszkvai francia nagykövet jelentései a Szovjetunió és a szatellit-államok viszonyáról.

²⁸ Matthieu Osmont: *Les ambassadeurs de France à Bonn (1955–1999)*. Thèse, Paris Sience PO, 2011, 522.

²⁹ 2013-ban Laurant Fabius külügyminiszter átszervezte és létrehozta a CAPS-ot (Centre d'analyse, de prévision et de stratégie), amelynek élére Justin Vaïsse történész-politológus került.

³⁰ Kecskés D. Gusztáv: *Fejto Ferenc, Közép-Európa közvetítője Franciaországban*. In: Lukács István – Majoros István (szerk.): *Közép-Európai Arcképcsarnok. 20. század*. Budapest, 2018, 210–211.

a Varsói Szerződés szervezetére, a KGST-re és a gazdasági kérdésekre, a kommunista mozgalomra és a kelet-európai rendszerváltozásokra vonatkozóan lehet forrásokat találni. A nemzetközi szervezetekben (*Organisations internationales*) való francia jelenlét,³¹ a gazdasági diplomácia, a nemzetközi fejlesztések,³² a kulturális diplomácia,³³ illetve Franciaország kapcsolatai a frankofón világgal mind-mind a francia külpolitika önálló területeit jelentik.³⁴ A Külügyminisztérium Levéltárában ezek önálló igazgatóság kezelésében vannak, mint ahogy az európai integráció történetére (*Communauté européenne, Conseil de l'Europe*) vonatkozó dokumentumok is.

A Franciaország keleti politikájával és a magyar–francia kapcsolatok történetével foglalkozó kutatók elsődlegesen az Európai Igazgatóság Kelet-Európai Aligazgatóságának (*Direction d'Europe. Sous Direction de l'Europe orientale*) anyagával találkozhatnak. A francia külpolitika önálló területét jelentette az Európa-politika.³⁵ A francia diplomácia keleti irányát ennek kontextusában lehet értelmezni. Az Európai Igazgatóságon az országok ABC-sorrendben találhatók.

A bilaterális kapcsolatokra vonatkozó dokumentumok bemutatásához a Magyarországra vonatkozó iratokat vettük példaként a legfontosabb forrástípusok kiemelésével, ez a felosztás minden ország esetében megegyezik.³⁶

Représentation diplomatique, protocole (diplomáciai jelenlét, protokoll)

A nagykövetek, követek és a diplomáciai szolgálatban lévő kulturális, katonai attasék kinevezésére vonatkozó dokumentumok itt találhatók. Fontos forrást jelentenek a nagykövetek kinevezésére vonatkozó dokumentumok, a felkészítő értekezletekről készült feljegyzések. A külügyminisztérium és a szakminisztériumok felkészítő anyagokat állítottak össze a kiküldendő nagykövet számára, így itt megtalálhatók a legfontosabb politikai-diplomáciai kérdésekre, szakdiplomáciai elképzelésekre vonatkozó dokumentumok. A nagykövetek számára előírták a követendő politikát, a legfontosabb kérdéseket és azt a stílust, követendő hangnemet (*language de tenir*), amivel a francia politikát a fogadó országban képviselhetik. Ugyancsak itt találhatók a nagykövetek beszámolóí (*rapport de fin de mission*) is, amelyekben a nagykövetek diplomáciai szolgálatuk végén összefoglalták tapasztalataikat, megvonták három-

---

³¹ Kessler: i. m. 439–479.

³² Uo. 247–367.

³³ Uo. 369–438.

³⁴ 1945 után, főképpen De Gaulle elnökségétől kezdve Franciaország elsősorban Európával a hátában akart újra világhatalom lenni, ezért kezdetben elhanyagolta a frankofón hátországot. A Frankofóniát 1986-ban Versaillesben alapították meg.

³⁵ Kessler: i. m. 189–246.

³⁶ A kétoldali kapcsolatok iratai az alábbi kronológiai sorrendben találhatók: 1944–1949, 1949–1955, 1956–1960, 1961–1970, 1971–1975, 1976–1980, 1981–1985, 1986–1990, 1991–1995. A jegyzékek a segédlet-teremben nyomtatott formában találhatók. Az interneten az ún. ADEL-rendszeren keresztül, illetve a 20. század második felére vonatkozóan beiratkozás után, jelszó birtokában, az intraneten keresztül lehet őket megtekinteni.

vagy négyéves működésük mérlegét, és javaslatokat tettek a további követendő külpolitikára vonatkozóan. Ebben részben található szintén a francia diplomáciai missziók működésére vonatkozó dokumentumok is, amelyek kiegészülnek a nagykövetségek és konzulátusok levéltári forrásaival. Ezek a források a diplomaták mindennapi életébe engednek bepillantást és a nagykövetség működésével, a mindennapi munkával kapcsolatos kérdéseket tartalmazzák, így általuk könnyebben megérthetjük a francia diplomáciai hivatal üzemszerű működésének összefüggéseit. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a nyolcvanas-kilencvenes évekre vonatkozóan a személyi vonatkozású iratokat derogációs engedély ellenére sem lehet kutatni, és ez a megszorítás vonatkozik a katonai attasék jelentéseire is.

État de politique intérieure (belpolitika)

Itt a magyar belpolitikára vonatkozóan található jelentések. A francia diplomaták folyamatosan követték a fogadó ország belpolitikai változásait. Ez a hatvanas-hetvenes években elsősorban a pártfunkcionáriusok megnyilatkozásait, a moszkvai központtal való kapcsolatukat és a párton belüli erőviszonyok kérdését (Kádár hatalmi pozíciója és az esetleges utód személye) jelentették. Fontos kihangsúlyozni, hogy a hivatalos szervek mellett a titkosszolgálatok is aktív tevékenységet folytattak, így a kommunista vezetők „hivatalos” és a francia titkosszolgálat által összeállított „valós” életrajzainak tanulmányozása meglehetősen érdekes összehasonlító munka lehet. A rendszerváltozás és az 1991 és 1995 közötti időszak magyar belpolitikájának francia szemszögű értékelése a magyarországi demokrácia születése, illetve a magyar politikai elit euroatlanti elkötelezettségének értelmezése szempontjából fontos és hasznos forrásbázis, de természetesen a francia diplomaták folyamatosan figyelték a magyar belpolitikai élet változásait. Ebből a szempontból nézve nagyon fontosak azok a személyek, akik a francia diplomatákkal kapcsolatot tartottak, és véleményükkel, helyzetértékelésükkel befolyásolták a diplomáciai jelentést készítőket. Ezek a vélemények közvetlenül kihatottak a magyar politikusok személyének (pl. Antall József) és a magyar belpolitikai helyzet változásainak értékelésére.

Presse-information (sajtó és tájékoztatás)

A magyar írott és elektronikus sajtó működése szintén a figyelem középpontjában állt. A francia diplomaták folyamatosan követték a magyar újságok cikkeit, a fontosabbakat lefordították, a jelentések végén található összegzésekéből megismerhetjük a francia diplomaták helyzetértékelését. 1991 és 1995 között a sajtószabadság kérdése, a belpolitikai viták és a privatizáció került a figyelem középpontjába.

Affaires militaires (katonai ügyek)

A katonai attasék jelentései a hetvenes évek közepéig kutathatók. Ezek elsődlegesen a magyarországi szovjet katonai jelenlétre vonatkoztak, illetve a magyar–szovjet kapcsolatokon keresztül értelmezték a történéseket. A hetvenes évek végén és a

nyolcvanas évek közepén a katonai együttműködés szélesebb lett. Francia részről elsődlegesen katonai használatból kivont számítástechnikai technológiát adtak el Magyarországnak, amit a magyarok pl. a VIDEOTON-termékek gyártásához használtak fel.

Situation religieuse (egyházak helyzete)

A magyar egyházak és a rendszer viszonya folyamatosan a figyelem középpontjában állt. Francia részről a nyolcvanas évek elejétől fokozottan figyelték a magyar katolikus egyház tevékenységét, azt a lengyel egyházzal hasonlították össze, és a rendszerváltozással összefüggésben megállapították, hogy abban a magyar katolikus egyház nem kíván a lengyeléhez hasonló szerepet játszani. Az 1991-es pápalátogatás után az egyház szerepe Magyarországon változni kezdett, és ez a francia diplomácia figyelmét is felkeltette.

Affaires culturelles et scientifique, sportive. Relations avec la France. Relations avec les autres pays (kulturális és sportügyek, kapcsolatok Franciaországgal és más országokkal)

A kulturális, tudományos és sportkapcsolatokra vonatkozó dokumentumok találhatóak itt. A magyar–francia kulturális kapcsolatok a két ország viszonyában egy sajátos és különleges helyet foglaltak el, s ezeket az 1966-ban Budapesten aláírt kétoldali kulturális egyezmény szabályozza. Magyarországon nagyon fontos pozíciót foglalt el a Budapesti Francia Intézet, amelynek új épületéről az 1982-es budapesti Mitterrand-látogatás kapcsán született döntés, de az új épület csak 1992-ben nyitotta meg kapuit. A magyarországi francia kulturális jelenlét, a francia vonzerő terjesztése a rendszerváltozás időszakában és a kilencvenes években egyaránt kiemelt jelentőségű volt, s azt a francia kulturális diplomácia kontextusában lehet értelmezni.

Affaires sociales (szociális ügyek)

Párizsban komoly figyelem övezte a magyar társadalom szociális változásait, a népességfogyást, a kommunista rendszer szociálpolitikáját és a társadalmi stabilitás érdekében kifejtett tevékenységét. A rendszerváltozás után a kapitalizmusba való átmenet (például a munkanélküliség) kérdései kerültek a figyelem középpontjába.

L'économie. Relations économiques avec la France. Relations avec les autres pays. Échanges et visites (gazdasági kapcsolatok Franciaországgal és más országokkal)

A magyar–francia gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok a francia gazdasági diplomácia keretein belül értelmezhetőek, és beilleszkednek Franciaország keleti gazdasági kapcsolatainak rendszerébe. A kétoldali gazdasági kapcsolatok a kilencvenes évekig nem fejlődtek, s bár magyar részről többször hangoztatták ezek fontosságát, francia részről kritikaként fogalmazták meg a francia vállalatokkal szembeni hátrányos megkülönböztetést a német és osztrák cégek javára. A kereskedelmi attasék

jelentései, a francia nagykövetség kereskedelmi kirendeltségének összefoglalói, a gazdasági egyes bizottság iratai és a kétoldalú megbeszélések dokumentációi mind forrásbázisként szolgálhatnak a francia–magyar gazdasági kapcsolatok történetének megértéséhez.

Budget, finances publiques (kölségvetés és pénzügyek)

Transport, télécommunication (közlekedés és kommunikáció)

Politique étrangère de la Hongrie (Magyarország külpolitikája)

Itt a magyar külpolitika értékelésére vonatkozó elemzések, feljegyzések és táviratok, valamint a magyar külpolitika általános jellemzőinek francia szemszögű értékelését olvashatjuk. Párizsban 1966-ban hoztak döntés arra vonatkozóan, hogy a kelet-európai országok külpolitikáját milyen szempontok alapján – a politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok szintjén – elemzik. Ennek főbb területei: a) A szocialista országok nyugati nyitási politikája. b) A szocialista országok belpolitikájának változásai, egymáshoz való viszonyuk, kapcsolatuk a Szovjetunióhoz és a kommunista mozgalom. c) A szocialista országok és a harmadik világ kapcsolatai. d) A kétoldalú kapcsolatok és a Franciaországhoz való viszony.

Relations politiques avec la France-visites bilaterales (magyar–francia kétoldalú kapcsolatok)

A kétoldalú látogatások dokumentációi, a külügyminiszteri, miniszterelnöki és elnöki kétoldalú találkozók dokumentumai a két ország kapcsolatainak teljességét magukban foglalják. A miniszter számára készített feljegyzések egy dossziében vannak összegyűjtve. Ezek kutatása alapvető, mivel nemcsak a Külügyminisztérium, hanem a szakminisztériumok összefoglaló feljegyzései, tárgyalási javaslatai is itt találhatóak, mint ahogy a külügyminiszter számára meghatározott tárgyalási stratégia is.

Affaires administratives et judiciaires (adminisztratív és jogi ügyek)

Documentation (dokumentáció)

A két ország kapcsolatainak dokumentációja, az események kronológiai összefoglalója található ebben a részben. A kutatási korlátozás alatt lévő dokumentumok (*documents réservés*) a gyűjtemény végén találhatóak, a kutatási korlát időpontjának feltüntetésével.

Összegzés

Dolgozatunkban igyekeztünk bemutatni a francia diplomácia működésének mechanizmusát és a levéltári források jellegzetességeit, a Francia Nemzeti Levéltár és a Külügyi Levéltár iratanyagán keresztül. Láthatjuk a döntéshozatali mechanizmus bonyolultságát, a nemzetközi kapcsolatok francia művelőinek sokszínűségét.

A francia külpolitika megértése korántsem egyszerű feladat, hiszen a nagyszámú szereplő, a döntéshozatali szintek bonyolultsága, az eltérő szakterületek specifikus érdekei, a belpolitikai és a külpolitikai célok összetettsége mind-mind arra készítet minket, hogy értékelésünket a lehető legteljesebb forrásbázisra és szakirodalmi ismeretre alapozzuk. Franciaország külpolitikájának megértéséhez ugyanakkor szükséges a diplomáciai szereplők és döntéshozók ismerete, hiszen szerepük és befolyásuk összetett, tevékenységük pedig meghatározza a francia diplomácia működését.

Reményeink szerint a tanulmány segítséget nyújt ahhoz, hogy a francia külpolitika működését jobban megértsük, arról tárgyilagos véleményt formáljunk.

ZOLTÁN GARADNAI

QUESTIONS OF METHODOLOGY IN THE RESEARCH OF ARCHIVAL RECORDS CONNECT TO THE HISTORY OF FRANCE'S EASTERN POLICY

The article presents the mechanisms of French diplomacy and the features of archival sources through the records of the French National Archives and the Foreign Ministry Archives. We study the complexity of the decision-making mechanism and the diversity of French representatives of foreign affairs. Understanding French foreign policy is difficult, because of the large number of actors, the complexity of decision-making levels, the specific interests of the different disciplines, and the complexity of internal and foreign policy. This all motivate us to base our assessment on the most extensive level of sources and academic literature. However, in order to understand the foreign policy of France, we have to know the diplomatic actors and decision-makers, their complex role and influence which determine the functioning of French diplomacy.